

## Försvarsutskottets betänkande

**1980/81:12**

**om försvarsmaktens organisation m. m. på Gotland (prop. 1980/81:27)**

I betänkandet behandlas de förslag som regeringen – efter föredragning av försvarsministern, statsrådet Eric Krönmark – har förelagt riksdagen i proposition 1980/81:27 (försvarsdepartementet). Med anledning av propositionen har väckts motionerna 1980/81:116 och 118.

### Propositionen

I propositionen har regeringen föreslagit riksdagen att

1. godkänna vad föredragande statsrådet har förordat om att bilda en militär myndighet i Visby av nuvarande fyra samt om tidpunkten när den nya organisationen på Gotland i princip skall vara genomförd,
2. bemyndiga regeringen att vidta de övergångsåtgärder och åtgärder i övrigt som behövs för att omorganisationen skall kunna genomföras,
3. medge att mark för förbättrade utbildningsbetingelser för Visby garnison får anskaffas med äganderätt resp. nyttjanderätt i enlighet med vad föredragande statsrådet har angett.

### Bakgrund

Den nuvarande ledningsorganisationen på Gotland fastställdes genom beslut av 1964 års riksdag (prop. 1964:109, SU 1964:189 rskr 1964:362). Beslutet innebär bl. a. att Gotland utgör ett militärkommando (MKG), vars chef under militärbefälhavaren för Östra militärområdet leder försvaret av militärkommandot. På Gotland finns därutöver tre arméförband, Gotlands regemente (P 18), Gotlands artilleriregemente (A 7) och Gotlands luftvärnsbataljon (Lv 2). Dessa är lokaliserade till Visby. Från Visby administreras även Bråvalla flygflottills detachment på Gotland (F 13G). I Fårösund på norra Gotland ligger Gotlands kustartilleriförsvaret med Gotlands kustartilleriregemente (GK/KA 3).

Arméförbanden (P 18, A 7 och Lv 2) disponerar utöver kasernområden och närövningsfält ett skjutfält vid Tofta, som ligger omkring 10 km sydväst om Visby. Skjutfältet omfattar ca 2 300 ha.

GK/KA 3 förfogar över ett kasernområde med anslutet närövningsfält om ca 110 ha och disponerar dessutom ett övnings- och skjutfält ca 5 km från kasernområdet.

En närmare redogörelse för försvarsmaktens nuvarande organisation på Gotland lämnas i bilaga 1 till propositionen.

Överbefälhavaren har i juni 1979 på regeringens uppdrag lämnat förslag till ändring av försvarsmaktens organisation på Gotland. En redogörelse för förslaget och remissyttrandena över detta lämnas i bilagorna 2 och 3 till propositionen.

I januari 1980 överlämnade överbefälhavaren till regeringen även ett förslag till markanskaffning för övningsverksamheten på Gotland. Ett sammandrag av förslaget har fogats till propositionen som bilaga 4. Bilaga 5 innehåller en sammanställning av yttrandena över förslaget. I bilaga 6 redovisas överväganden och förslag av försvarrets fastighetsnämnd.

### Föredragande statsrådet

Försvarsministern anser i likhet med överbefälhavaren att *GK/KA 3* även i fortsättningen skall vara mobiliseringsmyndighet och ha det förvaltningsansvar som hänger samman med denna uppgift. Han biträder också överbefälhavarens förslag till organisation av myndigheten. Detta innebär ingen förändring av det nuvarande antalet anställda i Fårösund. Enligt försvarsministern ankommer det på regeringen att närmare fastställa dimensionering och detaljorganisation m. m. för *GK/KA 3*.

I propositionen behandlas också frågan om hur stor *grundutbildningskontingenten* bör vara på Gotland. Försvarsministern anser att den bör anpassas till övningsbetingelserna. Det är, uttalar han, olämpligt av bl. a. kostnads-skäl att fler värnpliktiga från fastlandet fullgör sin tjänstgöring på Gotland än vad som är nödvändigt från utbildnings- och förbandsomsättningssynpunkt. Grundutbildningskontingenten på Gotland bör därför enligt försvarsministern i stort sett ha den omfattning – ca 1 000 värnpliktiga – som överbefälhavaren förordar i sitt förslag. Även denna fråga, framhåller försvarsministern, ankommer det på regeringen – eller den regeringen utser – att närmare reglera.

I propositionen behandlas också organisationen av *de militära myndigheterna i Visby*. Försvarsministern förordar att arméförbanden i Visby skall bilda ett arméregemente som förs samman med MKG till en myndighet. Den nya myndighetens dimensionering och organisation m. m. ankommer det enligt försvarsministern på regeringen att närmare reglera. Han anser att den nya organisationen skall införas successivt och att riksdagen bör besluta att den nya organisationen på Gotland i princip skall vara genomförd den 1 juli 1983.

För att skapa godtagbara övningsförhållanden för pansarutbildningen på Gotland föreslås mark – ca 600 ha – tillföras Tofta skjutfält väster om Toftavägen och mark öster om vägen få utnyttjas som tillfartsstråk till fältet och som grupperingsplatser (s. 9–14).

## Motionerna

1980/81:116 av Torsten Gustafsson (c) och Per-Axel Nilsson (s) vari yrkas att riksdagen beslutar

1. att, med avslag på propositionens förslag i motsvarande del, godkänna vad som i motionen förordats om att bilda två militära myndigheter i Visby av nuvarande fyra,

2. att, i enlighet med vad som anförts i motionen, Militärkommando Gotland liksom hittills skall tillhöra huvudprogram 4 och ej som i propositionen föreslagits överföras till huvudprogram 1,

3. att hos regeringen begära att decentraliseringsdelegationen får i uppdrag att utreda och inkomma med förslag till annan statlig eller privat verksamhet på Gotland om propositionens förslag medför minskade arbetstillfällen,

4. att, med ändring av propositionens förslag i motsvarande del, ifrågakommande markdispositioner ej skall göras till föremål för särskild utvärdering efter fem år.

1980/81:118 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkas att riksdagen med anledning av proposition 1980/81:27 beslutar att pansarförbandet på Gotland dras in och att någon utvidgning av övningsfältet inte genomförs.

## Utskottet

År 1974 fattade riksdagen senast beslut rörande *den militära organisationen* på Gotland (prop. 1974:135, FöU 1974:34, rskr 1974:392). Beslutet innebar bl. a. att Gotlands regementes (P 18) och Gotlands artilleriregementes (A 7) mobiliserings- och förvaltningsansvar inom en femårsperiod skulle föras över till Gotlands militärkommando (MKG). Vidare borde enligt beslutet utredas ytterligare vilka konsekvenser det kunde bli för Fårösunds samhälle om man förde över det mobiliserings- och förvaltningsansvar som åvilar Gotlands kustartilleriförsvaret med Gotlands kustartilleriregemente (GK/KA 3) till MKG.

Nämnda utredning har numera genomförts av överbefälhavaren. Försvarsministern förordar att GK/KA 3 även i fortsättningen skall vara mobiliseringsmyndighet och behålla därtill hörande förvaltningsansvar. Utskottet har ingen erinran mot att den för försvaret av Gotland betydelsefulla myndigheten behåller sina nuvarande uppgifter och i stort oförändrad organisation. Utskottet ser med tillfredsställelse att försvarsmaktens krav har kunnat förenas med en organisation som innebär i stort sett oförändrat antal anställda i Fårösund. Detta är av stor betydelse för sysselsättningen på norra Gotland.

I Visby finns f. n. fyra militära myndigheter – MKG, P 18, A 7 och Gotlands luftvärnsbataljon (Lv 2). I propositionen förordas en sammanslagning av arméförbanden till ett arméregemente. Detta föreslås föras samman

med MKG till en militär myndighet. Förslaget förutsätter en lösning av de markfrågor som också behandlas i propositionen.

I motion 118 (vpk) godtas den förordade sammanslagningen samtidigt som motionärerna föreslår att pansarregementet på Gotland läggs ned. Enligt motionärernas mening bör det inte ingå några stridsvagnsförband i krigsorganisationen på Gotland.

Ett liknande yrkande i en tidigare vpk-motion har nyligen avslagits av riksdagen (mot. 1980/81:9, FöU 1980/81:1 s. 3, rskr 1980/81:11). Enligt utskottets mening behövs pansarförband i krigsorganisationen på Gotland. Pansarutbildning bör även i fortsättningen bedrivas där. Utskottet förordar därför att riksdagen avslår det i motion 118 upprepade vpk-yrkandet att slopa pansarförbanden på Gotland.

Den myndighet som regeringen föreslår skall bildas av nuvarande fyra militära myndigheter i Visby skall enligt propositionen ha det fulla och entydiga ansvaret för såväl utbildning som mobilisering av arméförbanden på Gotland. Den skall vidare ha ansvaret för den operativa ledningen m. m. i fred och krig av samtliga förband inom Gotlands militärkommando.

I motion 116 (c, s) yrkas att av de fyra militära myndigheterna i Visby skall skapas två myndigheter, ett militärkommando och ett arméregemente (yrkande 1). Motionärerna åberopar att en sådan lösning har förordats i flera remissyttranden över överbefälhavarens förslag.

Enligt överbefälhavarens beräkningar kräver ett enmyndighetsalternativ färre anställda än ett alternativ med två myndigheter. Utskottet har i olika sammanhang framhållit vikten av besparingar i fredsorganisationen. De större möjligheterna till besparingar som enmyndighetsalternativet erbjuder är för utskottet ett tungt vägande skäl att förorda detta alternativ. Därtill kommer att MKG redan genom riksdagens beslut år 1974 har fått förvaltningsresurser som till största delen avses för stöd till de nuvarande arméförbanden. Dit fördes också ansvaret för mobiliseringen vid arméförbanden. Det är mot den bakgrunden naturligt att även det fulla ansvaret för arméförbandens grundutbildning och repetitionsutbildning knyts till en och samma myndighet. Utskottet biträder regeringsförslaget att det skall finnas endast en militär myndighet i Visby med de uppgifter som regeringen har föreslagit. Motion 116 bör avslås i denna del.

MKG tillhör f.n. huvudprogram 4 (Operativ ledning m.m.) medan arméförbanden i Visby är hänfödda till huvudprogram 1 (Arméförband).

I propositionen uppges att regeringen avser föreskriva att den föreslagna nya myndigheten skall tillhöra armén och ha samma lydadsförhållanden som övriga lägre regionala myndigheter, dvs. ingå i huvudprogrammet Arméförband.

I motion 116 (c, s) hävdar motionärerna att den verksamhet som bedrivs vid MKG som hittills bör tillhöra huvudprogram 4 (yrkandet 2). De anser att starka skäl – bl.a. Gotlands från beredskapssynpunkt isolerade läge – talar för detta. Chefen för myndigheten, anser de vidare, bör hämtas ur

generalitetet eller amiralitetet.

Utskottet har nyligen (FöU 1979/80:13 s. 46) behandlat en motion (1979/80:816) vari i likhet med regeringsförslaget förordades att MKG på samma sätt som andra lägre regionala militära myndigheter skulle hänföras till huvudprogram 1. Utskottet – som i princip delade motionärens uppfattning – ansåg att riksdagen borde ta ställning till militärkommandots programtillhörighet först i samband med den organisationsfråga som nu behandlas.

Utskottet finner inte anledning att frångå sin inställning i denna fråga. Den ordning för den militära fredsorganisationen i Visby som utskottet förordar gör enligt utskottets mening en sådan lösning än naturligare. Verksamheten vid de arméförband som föreslås förenas med MKG i en myndighet är i dag hänförd till Arméförband. Enligt utskottets mening bör motion 116 därför avslås även i denna del.

Den omorganisation som utskottet tillstyrker har som syfte att medföra besparingar. Genom den förordade organisationsändringen i Visby räknar överbefälhavaren med att antalet anställda inom huvudsakligen stabs- och förvaltningsorganisationen skall minska med ca 85 jämfört med det faktiska personalläget 1975. Genom att samlokalisera all utbildningsverksamhet m.m. till P 18:s anläggningar anser han att en ytterligare framtida minskning med ca 20 anställda kan bli möjlig. Det är uppenbart att den militära fredsorganisation som i framtiden kommer att gälla på Gotland innebär minskade sysselsättningstillfällen. Därtill har i propositionen berörts en minskning av grundutbildningskontingenten på ön. Överbefälhavaren har bedömt att grundutbildningskontingenten, bl. a. med hänsyn till övningsbetingelserna, bör vara ca 1 000 värnpliktiga.

I motion 116 framförs allvarliga erinringar mot dessa minskningar från såväl försvarspolitisk som regionalpolitisk synpunkt (yrkande 3). Motionärerna synes befara större personalminskningar än vad som kan utläsas av propositionen. De vill dock inte motsätta sig propositionens förslag i dessa avscenden. De finner att omfattande åtgärder för rationaliseringar och besparingar inom försvarsmakten torde vara oundvikliga i nuvarande ekonomiska läge och att Gotland sannolikt därvid måste bära sin del. I motionen framhålls att arbetsmarknadsläget på Gotland har försämrats starkt under den senaste tiden. Motionärerna förutsätter att regeringen, som har att närmare reglera det antal värnpliktiga som skall grundutbildas på Gotland, vid sina ställningstaganden beaktar detta. De föreslår dessutom att decentraliseringsdelegationen får regeringens uppdrag att utreda och inkomma med förslag till annan statlig eller privat verksamhet som kan lokaliseras till Gotland i den mån propositionens förslag kommer att medföra minskade arbetstillfällen.

Även utskottet anser det vara angeläget med statliga insatser för att söka kompensera Gotland för de arbetstillfällen som förloras genom omorganisationen. Utskottet förutsätter därför att regeringen uppmärksam följer

sysselsättningsutvecklingen på Gotland och vidtar effektiva åtgärder för att möta problem som uppkommer i samband med organisationsändringarna. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Därmed blir syftet med yrkande 3 i motion 116 i huvudsak tillgodosett.

Utskottet övergår nu till att behandla frågan om *mark för den militära utbildningsverksamheten* på Gotland.

Frågan om att utvidga Toftafältet för att ge P 18 tillfredsställande övningsbetingelser har behandlats i olika sammanhang utan att man kunnat finna en för berörda parter godtagbar lösning. Mot den bakgrunden framhöll försvarsministern i proposition 1977/78:65 om vissa organisationsfrågor m.m. rörande försvaret att det torde bli nödvändigt att finna en annan försvarssammansättning på Gotland om markfrågan inte kunde lösas tillfredsställande för P 18:s del.

I proposition 1978/79:5 om vissa markförvärv för armén, m.m., återkom försvarsministern till frågan om mark för övningsverksamheten vid P 18. Han anmälde att det inte var möjligt att lägga fram förslag om ett pansarövningsfält som tillgodosåg P 18:s behov. Det var därför, ansåg han, nödvändigt att i enlighet med vad han hade anfört i proposition 1977/78:65 finna en annan försvarssammansättning på Gotland.

Riksdagen förordade med anledning av nämnda proposition (FöU 1978/79:9, rskr 1978/79:56) att beslutsunderlaget för markanskaffningen på Gotland skulle breddas. Det borde under utredningsarbetet inte uteslutas lösningar som innefattade förbättringar av övningsbetingelserna för Visby garnison genom utvidgning av Toftafältet väster om Toftavägen. Möjligheten att disponera mark i skjutfältets närhet som inte ägdes av staten borde också prövas. Det borde t. ex. undersökas om ägare av sådan mark vore beredda att ingå fleråriga avtal om upplåtelse av mark vid särskilda övningstillfällen.

Det förslag som läggs fram i propositionen har utarbetats i enlighet med riksdagens beslut. Förslaget innebär att fyra mindre områden väster om Toftavägen om tillsammans 70 ha förvärfvas med äganderätt. Även övrig mark väster om Toftavägen vore det enligt försvarsministerns mening avgjort lämpligast att köpa. Han anser dock att nyttjanderätt till huvuddelen av denna mark kan godtas om markägarna önskar det. Han förordar att man prövar denna form för markdisposition och efter ca fem år gör en utvärdering av hur konstruktionen har fungerat inom de områden där förslitningen på marken har varit stor. Om olägenheterna för vissa markägare blir svåra måste enligt försvarsministerns mening staten vara beredd att lösa in marken. Den mark öster om Toftavägen som överbefälhavaren föreslår skall utnyttjas för tillfartsvägar och grupperingsplatser ser försvarsministern som exempel på lämpliga områden för dessa ändamål. Någon form av nyttjanderätt till dem bör enligt hans mening vara tillräcklig.

I motion 118 (vpk) yrkas att man inte skall genomföra någon utvidgning av

pansarövningsfältet på Gotland. Som skäl härför åberopas bl. a. att pansarregementet på Gotland enligt motionärernas mening bör dras in. Utskottet har tidigare i detta betänkande förordat att motionen skall avslås i den delen. Motionen bör avslås även till den del den går emot utvidgning av Toftafältet.

I motion 116 (c, s) görs invändningar mot den förordade utvärderingen om ca fem år (yrkande 4). Motionärerna anser att det nu kan vara tid att försvarets personal och berörda markägare bereds arbetsro. Enligt deras uppfattning bör förhandlingarna angående markfrågorna kunna slutföras i rimlig tid efter ett riksdagsbeslut. De räknar med en kontinuerlig utvärdering av hur systemet med nyttjanderätt verkar i praktiken. Någon särskild utvärdering efter fem år bedömer de vara varken nödvändig eller önskvärd. De yrkar därför att ifrågavarande markdispositioner inte skall göras till föremål för en särskild utvärdering efter fem år.

Att för övningar med pansarförband i så stor utsträckning som här är fallet vara beroende av att mark upplåts med nyttjanderätt har hittills inte prövats. Utskottet finner det därför motiverat att man gör en samlad bedömning av utfallet. En sådan utvärdering bör vara av intresse för både försvarsmakten och markägarna. Detta hindrar inte att det – som motionärerna förordar – sker en kontinuerlig uppföljning. Riksdagen bör inte uttala sig i denna fråga. Motion 116 bör avslås i denna del.

Utskottet anser alltså att det framlagda förslaget till lösning av markfrågan på Gotland kan godtas. Genom en minskning av antalet kompanier i varje pansarbataljon och en därmed sammanhängande minskning av grundutbildningskontingenten kan pansarutbildningen vid det nya arméregementet bedömas få rimliga betingelser. De negativa konsekvenserna från andra synpunkter syns bli begränsade. I den mån de uppstår måste stora ansträngningar göras för att hålla berörda markägare skadeslösa.

### Utskottets hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. beträffande *fredsorganisationen på Gotland*
  - a. att riksdagen med bifall till propositionen och med avslag på motion 1980/81:116, yrkande 1, och 1980/81:118 i denna del godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om att bilda en militär myndighet i Visby av nuvarande fyra samt om tidpunkten när den nya organisationen på Gotland i princip skall vara genomförd,
  - b. att riksdagen bemyndigar regeringen att vidta de övergångs-åtgärder och åtgärder i övrigt som behövs för att omorganisationen skall kunna genomföras,
  - c. att riksdagen avslår motion 1980/81:116, yrkande 2, om programtillhörighet,

2. beträffande *regionalpolitiska åtgärder m.m.* i samband med omorganisationen av de militära myndigheterna på Gotland att riksdagen med anledning av propositionen och motion 1980/81:116, yrkande 3, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om sådana åtgärder,
3. beträffande *mark för Visby garnison*
  - a. att riksdagen med bifall till propositionen och med avslag på motion 1980/81:118 i denna del medger att mark för förbättrade utbildningsbetingelser för Visby garnison får anskaffas med äganderätt resp. nyttjanderätt i enlighet med vad föredragande statsrådet har angett i propositionen,
  - b. att riksdagen avslår motion 1980/81:116, yrkande 4, angående särskild utvärdering.

Stockholm den 27 november 1980

På försvarsutskottets vägnar

PER PETERSSON

*Närvarande:* Per Petersson (m), Eric Holmqvist (s), Gunnar Björk i Gävle (c), Gudrun Sundström (s), Hans Lindblad (fp), Roland Brännström (s), Gunnar Oskarson (m), Åke Gustavsson (s), Ulla Ekelund (c), Evert Hedberg (s), Göthe Knutson (m), Anders Gernandt (c), Holger Bergman (s), Eric Hägelmark (fp) och Anita Johansson (s).

### Särskilt yttrande

av Gunnar Björk i Gävle, Ulla Ekelund och Anders Gernandt (alla c) angående särskild utvärdering.

Frågan om hur försvarsmaktens markbehov på Gotland skulle tillgodoses har varit svår att lösa. Den har varit aktuell under en följd av år och många förslag har övervägts. Detta har förorsakat en fortlöpande osäkerhet bland berörda markägare men även bland de försvarsanställda. Det är därför viktigt att den lösning som utskottet nu tillstyrker blir betraktad som permanent. Inriktningen mot en särskild utvärdering efter ett antal år bör därför inte uppfattas så att hela frågan så småningom skall omprövas.